

Uchwała z dnia 15 kwietnia 1994 r.
I PZP 15/94

Przewodniczący: SSN Teresa Flemming-Kulesza (sprawozdawca), Sędziowie
SN: Józef Iwulski, Maria Tyszel,

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Stefana Trautsołta, w sprawie z powództwa Andrzeja P. i Mieczysława K. przeciwko Kombinatowi Górniczo-Hutniczemu Miedzi "P.M." S.A. Zakład Transportu w L. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, postanowieniem z dnia 18 czerwca 1993 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.,

"Czy art. 358¹ § 3 k.c. ma zastosowanie do wynagrodzenia należnego za pracowniczy projekt wynalazczy obejmujący okresy obliczeniowe zakończone przed dniem wejścia w życie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1988 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie projektów wynalazczych (Dz. U. Nr 43, poz. 338) za które nie zostało wypłacone wynagrodzenie przed wejściem w życie tego rozporządzenia wskutek zwłoki jednostki gospodarki uspołecznionej zobowiązanej do wypłaty należnego twórcom w podwyższonej przepisami tego rozporządzenia wysokości i przy kompensacie skutków nieterminowej wypłaty wynagrodzeniem ubocznym w postaci odsetek obliczanych od kwoty podwyższonego wynagrodzenia za cały okres opóźnienia w oparciu o normy prawa wynalazczego ?"

p o d j ą ł następującą uchwałę:

Artykuł 358¹ § 3 kodeksu cywilnego ma zastosowanie do wynagrodzenia za pracowniczy projekt wynalazczy obejmującego okresy obliczeniowe zakończone przed dniem wejścia w życie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1988 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie projektów wynalazczych (Dz. U. Nr 43, poz. 338), z tym że wysokość należnych twórcy odsetek oraz skutki zastosowania § 2 ust. 1 tego rozporządzenia podlegają uwzględnieniu przy rozważeniu przez sąd interesów stron.

U z a s a d n i e n i e

Rozważane zagadnienie prawne wyłonilo się na tle następującego stanu faktycznego:

Powodowie Andrzej P. i Mieczysław K. są autorami projektu racjonalizatorskiego pt. "Elektromaszynowy układ ładowania i rozładowania akumulatorów" stosowanego w pozwanym Kombinacie Górniczo-Hutniczym Miedzi "P.M." S.A. Zakład Transportu w L. I okres stosowania tego projektu trwał od 1 czerwca 1985 r. do 31 maja 1986 r., a II okres od 1 czerwca 1986 do 31 maja 1987 r. Stosowanie projektu przyniosło efekty ekonomiczne netto w wysokości 4.073.461 zł za I okres obliczeniowy i 3.359.852 zł za II okres obliczeniowy. Wynagrodzenie powodów za I i II okres powinno być wypłacone

odpowiednio w 1986 r. i w 1987 r. i wynieść 300.551 zł. i 251.988 zł. 6 kwietnia 1991 r. wypłacono powodom 11.401.755 zł. Między 1986 a 1991 r. przeciętne wynagrodzenie w kraju wzrosło około 73 krotnie. Wobec powyższego Sąd Wojewódzki w Legnicy rozpoznający sprawę w I instancji zastosował waloryzację z art. 358¹ § 3 k.c. przyjmując wzrost przeciętnego wynagrodzenia za miernik waloryzacyjny. Przy jego zastosowaniu ustalił, że wysokość wynagrodzenia za I okres w 1991 r. winna wynosić 21.930.223 zł a kwota 11.401.755 zł wypłacona powodom w kwietniu 1991 r. stanowiła 52% należności.

Sąd Wojewódzki wyrokujący 30 grudnia 1992 r. dokonał dalszej waloryzacji należności powodów stosując ten sam miernik tzn. przeliczając należne kwoty tylkokrotnie ile wzrosło przeciętne wynagrodzenie w porównaniu między 1986 i 1987 r. a III kwartałem 1992 r. Przelicznik wyniósł 128 razy do 1986 r. i 105 do 1987 r. Wynagrodzenie za I okres wynieść winno - przy zastosowaniu tej metody obliczeń - 38.470.528 zł, a za II okres 26.458.740 zł. Skoro strona pozwana w 1991 r. wypłaciła 52% należności to - zdaniem Sądu Wojewódzkiego - pozostała do zapłaty kwota 44.294.593 zł (po 22.162.927 zł na każdego z powodów) za I i II okres stosowania.

Sąd Wojewódzki uznał ponadto prawo powodów do domagania się odsetek za okres 3 lat przed wytoczeniem powództwa. Odsetki te skapitalizowane w wysokości przewidzianej dla wkładów oszczędnościowych imiennych w stosunku rocznym, wyliczone zostały na podstawie informacji PKO na kwotę łączną 41.641.718 zł Sąd Apelacyjny we Wrocławiu rozpoznający sprawę na skutek rewizji strony pozwanej powziął wątpliwość sformułowaną w przedstawionym pytaniu a sprowadzającą się do ustalenia relacji między stosowaniem waloryzacji przewidzianej w art. 358¹ § 3 k.c. a korzystnym dla twórców projektów wynalazczych obliczaniem wysokości ich wynagrodzenia polegającym na stosowaniu tabel obowiązujących w dacie wypłaty a nie stosowania projektu oraz na naliczeniu odsetek w pewnych okresach według oprocentowania terminowych wkładów oszczędnościowych a w późniejszym czasie odsetek ustawowych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W sprawie, na tle której przedstawiono rozpoznawane zagadnienie prawne mają zastosowanie przepisy obowiązujące przed nowelizacją ustawy o wynalazczości dokonaną ustawą z dnia 30 października 1992 r. o zmianie ustawy o wynalazczości i ustawy o Urzędzie Patentowym Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1993 r., Nr 4, poz. 14). Art. 101 ustawy z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości (jednolity tekst: Dz. U. z 1984 r., Nr 33, poz. 177) przewidywał, że wynagrodzenie za stosowanie projektu racjonalizatorskiego wypłaca się za okres jego stosowania w ciągu dwóch lat. Sposób obliczenia wynagrodzenia uregulowany był w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 29 czerwca 1984 r. w sprawie projektów wynalazczych (Dz. U. Nr 33, poz. 178). Załącznik Nr 1 do tego rozporządzenia zawierał tabelę ustalającą wysokość wynagrodzenia składającego się z określonych kwot oraz procentów efektów ustalonych dla poszczególnych przedziałów wartości efektów ekonomicznych stosowania projektów. § 42 rozporządzenia regulował ponadto problem odsetek przewidując w ust. 3, że jeżeli wynagrodzenie za projekt wynalazczy nie zostanie wypłacone w terminie twórca projektu przysługuje prawo do ustawowych odsetek za zwłokę w wysokości 8% w stosunku rocznym, chyba że jednostka gospodarki społecznej zobowiązana do

wypłaty wykaże brak winy. Ustęp 4 stanowił zaś, że jeżeli opóźnienie terminu wypłaty wynagrodzenia odpowiada okresowi, za który przysługuje wyższe oprocentowanie stosowane przy terminowych wkładach oszczędnościowych, twórcy projektu wynalazczego przysługuje prawo do odsetek w wysokości tego oprocentowania.

Rozporządzenie to było kilkakrotnie nowelizowane również w okresie i w zakresie, który ma znaczenie dla sytuacji powodów. I tak rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1988 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie projektów wynalazczych nadało nowe brzmienie § 42 ust. 3, który od tej zmiany stanowił, że jeżeli wynagrodzenie za projekt wynalazczy nie zostanie wypłacone w terminie, twórcy projektu przysługuje prawo do odsetek za opóźnienie w wysokości przewidzianej dla wkładów na książeczkach imiennych w stosunku rocznym. Ustęp 4 pozostał bez zmian. Dokonana nowelizacja poprawiła sytuację twórców w tym sensie, że uniezależniła prawo do odsetek od zaistnienia zwłoki z możliwością ekskulpacji stosującego projekt oraz korzystnie zmieniła wysokość odsetek poprzez rezygnację ze sztywnej stopy 8% w stosunku rocznym. Załącznik do rozporządzenia korzystnie uregulował stawki tabeli wynagrodzeń w porównaniu z rozporządzeniem z 1984 r. Rozporządzenie to weszło w życie z dniem 1 stycznia 1989 r., z tym że zawierało klauzulę upoważniającą do jego stosowania również m.in. do wynagrodzeń za okresy obliczeniowe już zakończone przed dniem jego wejścia w życie, za które wynagrodzenie nie zostało wypłacone wskutek zwłoki jednostki gospodarki społecznej.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 lutego 1990 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie projektów wynalazczych (Dz. U. Nr 9, poz. 51) wprowadziło co do wynagrodzenia twórców wymóg co najmniej pięcioprocentowej jego wysokości w stosunku do efektów ekonomicznych. Również to rozporządzenie zawierało klauzulę upoważniającą do jego stosowania za okresy obliczeniowe już zakończone, za które wynagrodzenie nie zostało wypłacone w całości lub w części do dnia wejścia w życie rozporządzenia, chyba że wynagrodzenie ustalone według przepisów dotychczasowych byłoby wyższe. Kolejne rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 września 1991 r. (Dz. U. Nr 83, poz. 374) wprowadziło zmianę w zakresie odsetek tzn. przewidywało dla twórców prawo do odsetek ustawowych. Z przedstawionej historii zmian przepisów dotyczących obliczania wysokości wynagrodzenia twórców pracowniczych projektów wynalazczych wynika, że zmiany te miały na celu pewne urealnienie tych wynagrodzeń wobec istniejącego spadku wartości pieniądza. Taki cel realizowany był dwutorowo; po pierwsze nowe, korzystniejsze sposoby i tabele służące wyliczeniu wysokości wynagrodzenia mogły być stosowane - pod pewnymi warunkami - również do okresów obliczeniowych zakończonych pod rządami mniej korzystnych przepisów, jeżeli wynagrodzenie nie zostało wypłacone i w tym sensie przepisy te miały działanie wsteczne, po drugie sposób uregulowania odsetek był - przynajmniej w pewnym okresie - korzystniejszy dla twórców w porównaniu z innymi wierzycielami (nie dotyczy to okresu, kiedy odsetki ustawowe były wyższe od oprocentowania wkładów oszczędnościowych). Nie wprowadzono natomiast takiego sposobu obliczania wynagrodzenia, który pozwalałby na jego odniesienia do ocen z daty wypłaty. Wynagrodzenie zawsze odnosiło się do cen z daty stosowania. Nie można zatem stwierdzić, by przedstawione mechanizmy obliczania wynagrodzenia spełniały te cele jakie przyświecają stosowaniu waloryzacji zobowiązań pieniężnych. Innymi słowy omówione przepisy rozporządzeń w sprawie projektów wynalazczych nie mogą być traktowane jako przepisy szczególne

wobec ogólnego przepisu art. 358¹ § 3 k.p.c. regulującego waloryzację zobowiązań pieniężnych. Nie mamy zatem do czynienia z sytuacją, w której przepis szczególny wyłączałby zastosowanie normy ogólnej. Skoro tak, to brak jest racji przemawiających przeciwko zastosowaniu art. 358¹ § 3 k.c. do zobowiązań wynikających ze stosowania pracowniczych projektów wynalazczych.

Sąd Najwyższy wypowiedział się już za możliwością waloryzacji tych zobowiązań w wyroku z dnia 23 lipca 1993 r. (I PRN 81/93, nie publikowany). Z treści przepisu art. 358¹ § k.c. wynika, że waloryzacja zobowiązania nie jest obowiązkowa a tylko możliwa a to m.in. z uwagi na rozważenie interesu obu stron. Rozważenie to ma na celu zapobieżenie nadmiernemu uprzywilejowaniu jednej strony aż do pokrzywdzenia drugiej strony włącznie. W ramach rozważania interesu obu stron rzeczą Sądu stosującego waloryzację jest dokonanie analizy czy i na ile odsetki, do których prawo ma wierzyciel spełniają funkcje waloryzacyjne. Jest bowiem rzeczą wiadomą, że w pewnych okresach (m.in. w czasie, którego dotyczy rozpoznawana sprawa) odsetki straciły swój klasyczny charakter wynagrodzenia za korzystanie z cudzych pieniędzy a stały się instrumentem - przynajmniej częściowo - rekompensaty spadku siły nabywczej pieniądza. Dotyczy to zarówno odsetek ustawowych, jak i specyficznych odsetek należnych twórcom pracowniczych projektów wynalazczych. Podobnie rzecz ma się z mechanizmem wstecznym działania przepisów odnoszących się do obliczania wynagrodzenia twórców. Zadanie Sądu polegać zatem powinno na wyliczeniu sumy zwaloryzowanego roszczenia a następnie na porównaniu tej kwoty z kwotą wyliczoną na podstawie omawianych przepisów dotyczących odsetek i obliczania wynagrodzenia. Waloryzacją objęta być powinna tylko różnica wynikająca z tego porównania a nie można wykluczyć, że za pewien okres Sąd nie dokona waloryzacji, gdy dojdzie do przekonania, że przepisy te spełniły w całości rolę odpowiedniej waloryzacji tzn. uwzględniającej interes obu stron.

Kierując się omówionymi względami Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści podanej na wstępie.

=====